

צח. אלו נפקותות מבוארות בסוגיא בשאלה האם צריכים לקיים את המקראות כמו שהם כתובים, אף לעכב, או שמא אם אי אפשר לקיימם ככתוב אפשר באופן אחר?

כאמור, שמואל סובר שצריך לקיים המקרא ככתוב אף לעיכובא, ולכן אם אי אפשר שהעדים שהביאוהו לחיוב שקילה ירגמוהו בידיהם — פטור. וכן הביאו להוכיח מדברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא שהרחוב בעיר הנדחת מעכב בקיום דינה. (וכן סובר רב אשי במקום אחר. עפ"י תוס' סוטה כז.).

ותלו זאת במחלוקת התנאים לגבי מצורע שאין לו בהן יד, בהן רגל ואזן ימנית (כגון שנקטעו משנוקק לטומאה. תוס') — שלחכמים אין לו טהרה עולמית. ולרבי אליעזר ורבי שמעון יש לו טהרה. [לר"א נותן על מקומו ויוצא ולר"ש על שמאלו].

התוס' כתבו שלא נחלקו אלא בשנקטעה לאחר שנוקק לטומאה, אבל היתה קטועה מקודם, הכל מודים שיש לו טהרה. ויש חולקים (ע' בשו"ת חות יאיר קסו — לפרש"י; משך חכמה שפטים עה"פ י"ד העדים').

מבואר בגמרא שבמקום שיתר הכתוב מלים, לדברי הכל צריך קרא כדכתיב, שכן בא הכתוב לדרוש זאת, כגון בבן סורר ומורה, צריך שלא יהיו אביו ואמו גדמים או חגרים, אלמים, סומים או חרשים (ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אתו... ואמרו... בננו זה... איננו שמע בקלנו).

בכמה מקומות מצינו שריבה הכתוב לקיים הדין, גם כשאי אפשר לעשות באופן המפורש, כגון מות יומת המכה — מכל מקום, גם כשאי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו. וכן בגואל הדם, גם אם אין למת גואל, ב"ד מעמידים לו גואל (בפגעו בו — מכל מקום). ואין ללמוד משם לשאר מקומות [לשמואל], משום שהם שני כתובים הבאים כאחד, ואין מלמדים.

א. כן מצינו לנסקלים ולעיר הנדחת, שדרשו מריבוי הכתובים להרוג גם כשאי אפשר באופן הכתוב בהם. ואולם שאר חייבי מיתות, אין הורגים אותם אלא אם אפשר לבצע המיתה הכתובה בהן (תוס' עפ"י גמרא לקמן נג: ב"מ לא: וערמב"ם סנהדרין יד, ח).

ויתכן שלא נתרבה להמיתו בכל אופן אלא בכגון בורה, אבל כגון שהוא לפנינו ומחמת הספק אין יודעים איזו מיתה הוא חייב — באנו לשאלה האם מותרה לדבר חמור הוי מותרה לקל וידון בקלה, אם לאו (תוס' בתירוץ השני).

ויש אומרים שרוצח ועיר הנדחת ניתן להמיתם בכל אופן, ושאר חייבי מיתות כשא"א להרגם במיתה האמורה, מומתים באחת מארבע מיתות (עפ"י הר' יוסף, בתוס' ריש מכות).

ב. לפרוש הריטב"א, נחלקו בשאלה זו רבי אמי ורבי אסי (במכות י:). האם 'זקני העיר' מעכבים בעיר מקלט ובבן סורר ומורה ובעגלה ערופה (וע' דברי אברהם ח"א ד, ט).

ע"ע בכללות הענין בשו"ת חות יאיר קסו.

דפים מה — מז

- צט.** א. אלו מומתים נתלים אחר מיתתם?
ב. על מה תולים, כיצד תולים, ולכמה זמן?
ג. האם האשה נתלית?
ד. האם התלוי מלובש בבגדים?
ה. האם פני התלוי כלפי העם או כלפי העיץ?

א. לדברי רבי אליעזר, כל הנסקלים נתלים. וחכמים אומרים: אינו נתלה אלא המגדף והעובד עבודה זרה. (והומת ותלית... כי קללת אלקים תלוי — מר מרבה הכל מלבד אלו שאינם דומים כלל למקלל — חייבי מיתות שאינם בסקילה. ומר מרבה רק הדומה למקלל — עובד עבודה זרה שכופר בעיקר).

התליה נעשית לאחר המיתה, שלא כדרך שהמלכות (הנכרית. מאירי) עושה. (והומת — ותלית...).

ב. תולים על העץ, ככתוב. ולא על עץ המחובר וגדל בקרקע אלא משקעים קורה בארץ ועץ יוצא ממנה (... על העץ כי קבור תקברנו (משמע לרבות קבורה לעץ עצמו) — מי שאינו מחוסר אלא קבורה ולא קציצה וקבורה). ומקיף (= סומך ומחבר) שתי ידיו זו על גב זו ותולה אותו.

רבי יוסי אומר: הקורה מוטה על הכותל (ואינה נעוצה, שלא תהא מחוסרת תלישה) ותולה אותו כדרך שהטבחים עושים.

ומתירים אותו מיד — זה קושר וזה מתיר. [הלכך אין תולים שחרית אלא משהים את גמר דינו סמוך לשקיעת החמה, כדי שיקברוהו מיד ולא יתרשלו בקבורתו ויבוא לידי שכהה]. ואם לן (לאחר שקיעת החמה) עובר בלא תעשה (לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא).

ג. לדברי רבי אליעזר האשה נתלית. וחכמים אומרים: אין האשה נתלית (וכי יהיה באיש חטא... ותלית...). אם לא לצורך שעה, לפרסם הדבר לעשות סייג — כשמעון בן שטח שתלה נשים כשפניות באשקלון.

ד. ותלית אתו — בלא כסותו.

לרבי אליעזר האומר שהאשה נתלית, אם סובר כחכמים דלעיל, שהאשה נסקלת בבגדיה, מסתבר שגם נתלית בבגדיה. אך אינו מוכרח, שיש לומר כיון שלאחר שמתה אינה חשה בביון, אין דומה לשעת הסקילה. וצ"ב.

ה. לדברי רבי אליעזר, האיש תולים אותו ופניו כלפי העם והאשה פניה כלפי העץ.

ק. א. האם רשאים בית דין לדון שתי מיתות ביום אחד?

ב. האם יש סמכות לבית דין להמית שלא כפי כללי הדין?

ג. הרוגי בית דין, היכן הם נקברים?

ד. האם מתאבלים על הרוגי בית דין?

א. תנן, אין דנים שנים למיתה ביום אחד (מפני שאי אפשר לעיין היטב בדין כל אחד ואחד. רש"י).

ודוקא בשתי מיתות או שתי עבירות, אבל במיתה ובעבירה אחת — דנים (רב חסדא), להוציא עבירה אחת ושתי מיתות, כגון אשת כהן שזינתה, שהיא בשריפה ובוועלה בחנק, וכן בעל אוב וידעוני — שהן שתי עבירות במיתה אחת.

מבואר מפרש"י ותוס' שדנים שני אנשים על מעשים שונים, אם עשו עבירה וזה ועונשם שוה

— שזה בכלל 'עבירה אחת ומיתה אחת'.

ב. רבי אליעזר בן יעקב אומר: שמעתי שבית דין מכים ועונשים שלא מן התורה. ולא לעבור על דברי תורה

אלא כדי לעשות סייג לתורה. (פירוש, אין מתקנים תקנה קבועה בדבר אלא לפי שעה. ער"ן עפ"י רש"י;

רמב"ם ממרים ב). ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים, והביאוהו לב"ד וסקלוהו. לא מפני שראוי

לכך אלא שהשעה צריכה לכך. שוב מעשה באדם אחד שהטיח את אשתו תחת התאנה והביאווהו לב"ד והלקוהו — לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך.
רוב הפוסקים סוברים שאין צורך בב"ד סמוכים לענין זה.

ג. שני בתי קברות היו מתוקנים לבית דין; אחד לנהרגים ולנחנקים ואחד לנסקלים ולנשרפים. נתעכל הבשר (כבר נתכפר במיתתו ובבזיונו. רש"י) — מלקטים את העצמות וקוברים אותם במקומם (בקברות אבותיהם. רש"י).

מסתבר לומר שאדם שהכין לעצמו קבר, אפילו היה קבר מבודד, אם נידון במיתת בית דין אינו נקבר במקום שהכין לעצמו, שהוא קבר מכובד, אלא במקום המיוחד להרוגי ב"ד (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ד נו,ו).

ד. הקרובים אינם מתאבלים על הרוגי בית דין (רש"י: כדי שיהא בזיונם כפרה להם) אבל אוננים (= דוויים ומצטערים) — שאין אנינות אלא בלב (שאינן האנינות כבוד להרוג, ואין כפרתו נמנעת בכך).

הקרובים באים ושואלים בשלום הדיינים ובשלום העדים, כלומר שאין בלבנו עליכם, שדין אמת דנתם.

קא. מה בין דרישת המקראות בכללים ופרטים ובין דרישתם בריבויים ומיעוטים?

לפי דעת הדורשים את התורה בכללים ופרטים, כאשר כתוב כלל ולאחריו מצוין פרט — אין בכלל אלא מה שבפרט (שהפרט הינו פירוש הכלל). ואם הפרט אינו סמוך לכלל — מרבים את הדומה לפרט. [וכן בפרט הסמוך לכלל, אם יש כלל לאחר הפרט — מרבים כעין הפרט, וזוהי מדת 'כלל ופרט וכלל'. וע"ע בפירוט בחולין סה-סו ובראשונים שם; תוס' נויר לד].

ולדעת הדורש את התורה בריבויים ומיעוטים (רבי אליעזר. ע"ע בפירוט השיטות במלא הרועים ח"ב; שד"ח ח"ג עמ' 322), הלשון הפרטית הבאה לאחר הלשון הכללית, באה למעט כל מה שאינו כעין המפורש (כמו 'כלל ופרט' המרוחקים או 'כלל ופרט וכלל' לדעה ראשונה. ראשונים). ואם הפרט המפורש אינו סמוך ללשון הכוללת [או שיש אחריו לשון כוללת נוספת] — מרבים הכל וממעטים רק מה שאינו דומה כלל לדבר המפורש.

גם החכמים הדורשים 'ריבויים ומיעוטים', דורשים לעתים ב'כללים ופרטים' — הכל לפי ענינו של הכתוב, כפי שנראה לחכמים לדרשו (כן מבואר בנויר לד-לה, ובתוס'; ספר הכריתות ועוד). ע"ע בפירוט בנויר לד-לה.

דף מו

קב. א. מהו המקור לאיסור הלנת המת, ובאיזה אופן מותר להלינו?

ב. מנין לקבורה בקרקע מן התורה?

א. אסור מן התורה להלין את המת, ב'לא תעשה'. (ויש אומרים שגם מצות עשה דאורייתא יש בקבורת המת באותו היום) — לא תלין נבלתו... כי קבר תקברנו (לרבות שאר מתים ולא דוקא מומתי ב"ד הנתלים) ביום ההוא (— עד שקיעת החמה).

הלינהו לכבודו, להביא לו ארון ותכריכים, או להביא לו מקוננות או להשמיע עליו בעיירות (מז). — אינו עובר עליו. [ואעפ"י שנאמר שההספד משום כבוד החיים הוא ולא למת, אין זה בזיון להלינו לצורך הספד. מז].

ב. כי קבור תקברנו — רמז לקבורה (בקרקע) מן התורה (רבי יוחנן משום רשב"י, 'לאיכא דאמרי'). ואף על פי שמפורש בכתוב בכמה מקומות קבורת קרקע, כגון באבות ובמשה רבינו ע"ה, אין מפורש הדבר כמצוה אלא מנהג שנהגו. ואף מקרא זה היה אפשר לפרשו בארון ולא בארץ, אלא שמריבוי תקברנו יש לדרוש קבורת ארץ.

כתבו הרמב"ן (בתורת האדם) והר"ן (בחדושיו כאן) שיוצאים ידי חובת קבורה בנתינת המת בתוך ארון בקרקע, כי תכלית הענין בגניזה גמורה בקרקע. וכתב הר"ן שכן היה מנהג התלמוד בקבורת הכוכים, שהיו נותנים שם את המת כשהוא מונח בארון. אלא מפני שאמר הכתוב כי עפר אתה ואל עפר תשוב ואמרו בהגדה שהעפר הוא רפואתו [ואף בחו"ל], טוב לקיים בו קבורת קרקע ממש שלא בהפסק. 'וכן מנהגנו בגירונה ובגלילותיה'. והרמב"ן כתב: מה שנהגו חכמי ישראל בגמרא בארונות — לאחר עיכול הבשר היה, או שהיו נוקבים ארון לארץ.

דפים מז — מז

קג. א. מי שצויה שלא לקבורו — האם שומעים לו?

ב. מי שצויה שלא יספידוהו לאחר מותו — האם שומעים לו?

ג. האם ניתן לחייב את הקרובים להוציא ממון בשביל הספד הנפטר?

ד. מת שלא נספד או לא נקבר, האם טובה וזכות היא לו אם לאו?

א. נסתפקו בגמרא האם חיוב הקבורה משום בזיון הוא, ואפילו צוה המת שלא לקבורו אין שומעים לו — שבזיון הוא לקרוביו. או שמא עיקר החיוב הוא משום כפרה (בהשפלתו והורדתו לתחתיות. רש"י), וכיון שצוה הרי אמר שאינו חפץ בכפרה (ואם גם יקברוהו אינו מתכפר. רש"י). הבעיה לא נפשטה, הלכך קוברים אותו בכל אופן, שספק איסור הוא. וגם מוציאים ממון מהיורשים לצורך קבורה. ואפילו אין לו קרובים ואמר לא תקברוהו — אין שומעים לו, שבזיון של כל החיים הוא וגם פגם למשפחה המורחבת (עפ"י רמב"ן ועוד).

ב-ג. נסתפקו בגמרא האם ההספד בא משום כבוד החיים או משום כבוד הנפטרים. וכך היא המסקנה — משום כבודו של הנפטר, הלכך אם אמר שלא להספידו — שומעים לו. ולאידך גיסא, אם הקרובים אינם חפצים בדבר, מחייבים אותם להוציא ממון בשביל הספד הנפטר. וכתבו פוסקים שאין מחייבים אלא מכספי הירושה. ואין הדבר ברור. (ע' יד רמה).

ד. רבי נתן אומר: סימן יפה למת שנפרעים ממנו לאחר מיתה; מת שלא נספד ולא נקבר או שחיה גוררתו או שהיו גשמים מזלפים על מטתו — זהו סימן יפה למת.

יש מפרשים 'לא נקבר' ו'לא נספד' — לפי כבודו, אבל נקבר ונספד [וחיה גררתו כלומר קודם שנקבר]. אבל לא נקבר או לא נספד כלל — אדרבה עונש הוא לו, שהרי ברשעים גמורים נאמר 'לא יספדו ולא יקברו' (עפ"י שאלות דרב אחאי — חיי שרה).